

Hrast oplutnik (*Quercus crenata* Lam.) tudi na Krasu

Oak species *Quercus crenata* Lam. also in Kras

Robert BRUS*

Izvleček

Brus, R.: Hrast oplutnik (*Quercus crenata* Lam.) tudi na Krasu. Gozdarski vestnik, št. 10/1996. V slovenščini, cit. lit. 9.

Zimzeleni hrast oplutnik (*Quercus crenata*) je med najmanj pogostimi drevesnimi vrstami na Slovenskem. Dostej je bilo najdenih le nekaj dreves v bližini reke Reke, pred kratkim pa so bili na Krasu odkriti še trije oplutniki v dveh novih kvadrantih srednjeevropskega florističnega kartiranja.

Ključne besede: *Quercus crenata*, Kras, Slovenija

Synopsis

Brus, R.: Oak species *Quercus crenata* Lam. also in Kras. Gozdarski vestnik, No. 10/1996. In Slovene, lit. quot. 9.

Evergreen oak species *Quercus crenata* is among rarest tree species in Slovenia. In the past only some trees were found in the vicinity of the Reka river, but three more trees in two new quadrants of the Central European flora mapping were found in Kras recently.

Key words: *Quercus crenata*, Kras, Slovenia

1 UVOD

1 INTRODUCTION

Čeprav v Mali flori Slovenije (Martinčič, Sušnik 1984) beremo, da je hrast oplutnik vrsta, ki raste po "prisojnih, kamnitih pobočjih v submediteranu", je res, da je to ena najredkejših in najmanj poznanih drevesnih vrst na Slovenskem. Vsega vkupaj so dostej pri nas našli le nekaj osebkov in v Rdečem seznamu ogroženih praprotnic in semenk Slovenije (Wraber, Skoberne 1989) je po kategorijah ogroženosti IUCN oplutnik uvrščen med redke vrste. Prvi in največ je o oplutniku pri nas pisal učitelj in znani botanik Rajko Justin, ki je v avstrijskem botaničnem časopisu Österreichische Botanische Zeitschrift leta 1907 objavil članek z naslovom Poročilo o pojavljanju nekega zimzelenega hrasta na Notranjskem (Wraber 1969). Justinu so čudežni zimzeleni hrast med brkinsko vasjo Barka in reko Reko domačini pokazali že leta 1892 ob začetku njegovega učiteljevanja v Vremah. Justin je poleg omenjenega starega oplutnika pod Barko našel še dva: prvega na pobočju Vremščice in drugega nad Dolnjimi

Vremami. Herbarijski material z vseh treh dreves je še danes lepo ohranjen v Justinovem herbariju, ki je del herbarija Univerze v Ljubljani.

Novejše omembe hrasta oplutnika v Sloveniji segajo v leto 1969, ko je T. Wraber v opisu nenavadnega zimzelenega hrasta, o katerem mu je poročal bralec Planinskega vestnika, spoznal oplutnik. Drevo s premerom 1 m tik nad tlemi je bilo tedaj že zelo staro in je rastlo "v gozdu blizu Podgrađa pri Vremah, nekako na meji med Brkini in Krasom" (Wraber 1969). V Ljubljanskem univerzitetnem herbariju so poleg Justinovih vzorcev tudi posušeni listi, ki jih je leta 1984 P. Skoberne nabral z oplutnika, ki raste "v vrtači na severovzhodnem robu Golobne nad desnim bregom Sušice južno od Naklega pri Matavunu". Iz opisov nahajališč in opisov dreves samih sklepamo, da je bil v obeh primerih govor o drevesu, ki je v Inventarju najpomembnejše naravne in kulturne dediščine Slovenije iz leta 1976 opisano kot edini tedaj znani primerek hrasta oplutnika pri nas. Že staro drevo s prvim premerom 76 cm in višino 20,5 m je začelo sredi 80-ih let hirati in se je pred nekaj leti tudi posušilo. Tako je že kazalo, da edini znani predstavnik vrste v Sloveniji ostaja oplutnik, ki raste pri cerkvi Sv. Ane pri Makolah v Halozah. Od tam so namreč

* Mag. R.B., dipl. inž. gozd., asist., Oddelek za gozdarstvo Biotehniške fakultete, Večna pot 83, 1001 Ljubljana, SLO

pred nekaj leti poslali vzorce nenavadnega zimzelenega hrasta, v katerem je T. Wraber prav tako prepoznal oplutnik, ki pa tam najverjetneje ne raste spontano. Tudi ti vzorci so shranjeni v herbariju Univerze v Ljubljani.

2 NOVA NAHAJALIŠČA OPLUTNIKA 2 NEW SITES OF QUERCUS CRENATA

Med poizvedovanjem in med iskanjem morebitnih novih oplutnikov sta mi februarja 1996 med obiskom na Krasu gozdarska kolega Egon Rebec in Andrej Sila iz Sežane omenila, da res vesta za nekaj zimzelelih hrastov, ki zanesljivo niso črnike in ki bi po opisu lahko ustrezali oplutnikom. Njuna domneva se je izkazala za pravilno in v Kraških gozdovih smo našli še tri hraste oplutnike (*Quercus crenata* Lam. 1783, syn. *Quercus pseudosuber* G.Santi 1795).

Največji raste v kvadrantu 0349/2 mreže

Slika 1: Oplutnikovi listi (foto R.Brus)
Figure 1: Leaves of *Quercus crenata* Lam.

srednjeevropskega florističnega kartiranja približno 200 m jugovzhodno od vasi Prelože pri Lokvi ob opuščeni vlaki na manjšem platoju sredi blagega severozahodnega pobočja na nadmorski višini okrog 550 metrov. Pravilno raščeno drevo ima premer v prsni višini 44 cm in je visoko okrog 17 metrov. Raste v odraslem gozdnem sestoju skupaj s cerom (*Quercus cerris*), črnim borom (*Pinus nigra*), črnim gabrom (*Ostrya carpinifolia*), malim jesenom (*Fraxinus ornus*) in puhastim hrastom (*Quercus pubescens*). Njegovo zdravstveno stanje je zadovoljivo, čeprav je imel julija 1996 listje po vsej krošnji močno napadeno s hrastovo hrčico (*Dryomyia circinnans*) in je imel v krošnji nekaj suhih vej.

V bližini Lokev raste, prav tako v kvadrantu 0349/2, 2 km vzhodno od vasi sredi blagega jugozahodnega pobočja na 480 m nm. v. sredi odraslega gozda še en oplutnik. V sestoju poleg prevladujočega cera (*Quercus cerris*) najdemo še puhasti hrast

Slika 2: Mlada ženska cvetova sredi julija (foto R.Brus)
Figure 2: Young female blossoms at mid July

(*Quercus pubescens*) in graden (*Quercus petraea*). Oplutnik, po rasti precej krivenčast, ima prsni premer 15 cm in je visok okrog 10 m.

Tretji oplutnik najdemo na povsem drugem koncu Krasa v kvadrantu 0148/3. Raste pri naselju Zagrajec med Komnom in Kostanjevico, in sicer na desni strani tik ob cesti prav nad prometnim znakom, ki označuje začetek naselja. Nadmorska višina nahajališča je 305 metrov. Pravzaprav ne gre za drevo, ampak za šop petih, od 7 do 12 cm debelih in okrog 6 m visokih poganjkov, ki izraščajo iz mesta, kjer je v preteklosti najverjetneje raslo staro drevo. Oplutnik je zdrav, ogroža ga le bližina ceste.

Vzorci vseh treh osebkov so shranjeni v herbariju Gozdarskega oddelka Biotehniške fakultete v Ljubljani.

Slika 4: Krošnja oplutnika pri Preložah konec februarja 1996 (foto R.Brus)

Figure 4: The crown of *Quercus crenata* Lam. in Prelože at the end of February 1996

Slika 3: Nekaj več kot eno leto star zoreč plod sredi julija (foto R.Brus)

Figure 3: Little more than one year old fruit in the phase of ripening at mid July

3 KRATEK OPIS VRSTE

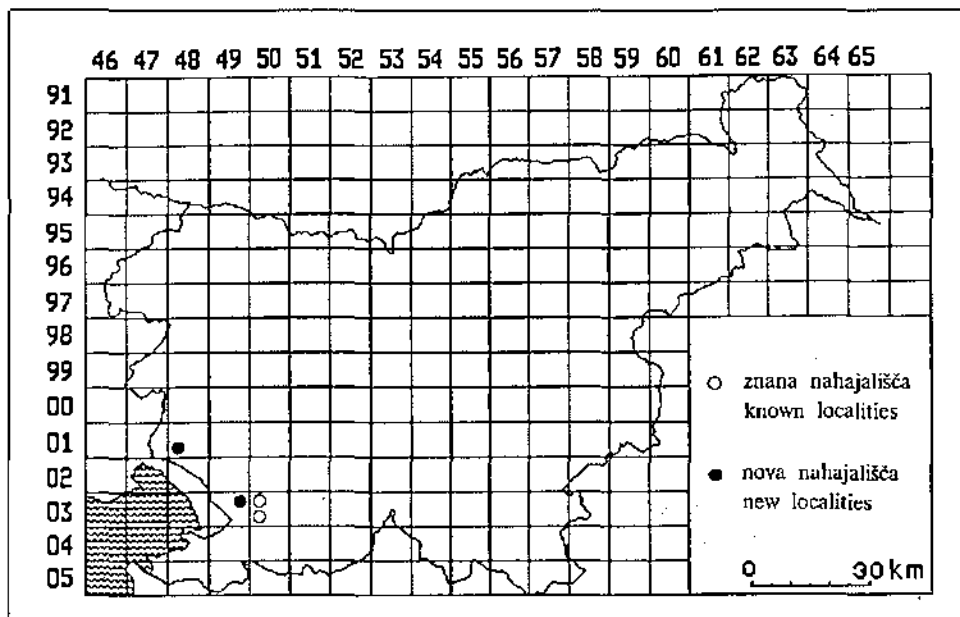
3 A SHORT DESCRIPTION OF THE SPECIES

Oplutnik je vrsta zimzelenega hrasta, vendar zimzelenosti pri njem ne smemo razumeti tako dobesedno kot na primer pri črniki. Pogosto se namreč zgodi, da listi, ki čez zimo sicer vedno ostanejo na drevesu, že sredi zime precej porjavijo, tako da zelene barve skoraj ni več moči opaziti. Listi z drevesa odpadejo šele pozno spomladi, ko že začnejo poganjati novi, to pa pomeni, da drevo zamenja krošnjo vsako leto in ne kot črnika in drugi zimzeleni hrasti v dveh ali več letih. Zato so z listi vedno poraščeni samo enoletni poganjki, ki so drobnodlakavi. Listi so jajčasti, dolgi 5-7 cm in imajo na vsaki strani 6-9 zobcev (*crenatus* (lat.)=nazobčan), ki so včasih ostro, včasih pa topo zašiljeni. Listi so zgoraj goli in temnozeleni, spodaj belkasto dlakavi in imajo 0,5 do 1 cm dolg pecelj. So zelo variabilni in pogosto močno spominjajo na liste hrasta plutovcu (*Quercus suber*), le da so od njih za kakšen centimeter daljši in imajo ponavadi nekaj stranskih zobcev več. Vrsti sta si po-

dobni tudi po skorji, vendar je plast plute pri oplutniku občutno tanjša in zato neprimer- na za izkoriščanje. Poleg podobnosti plutovcu je oplutnik po listih in skorji podoben tudi ceru (*Quercus cerris*), kar je osnovni vzrok, da nekateri avtorji (Tutin et al. 1964) menijo, da je oplutnik morda križanec med obema vrstama. Oplutnik pri nas cveti malo po olistanju šele maja ali junija, moški cvetovi so podobno kot pri drugih vrstah hrasta združeni v mačice, dolge 4-7 cm. Ženski cvetovi so zelo drobni in podobno kot pri ceru dozori šele drugo leto. Zrela plodovi oziroma želodi so do 4 cm dolgi in na skledici opremljeni z dlakavimi, ostrimi nazaj zavitimi izrastki.

Oplutnik je zahodnosredozemska drevesna vrsta, doma od Pirenejskega do Apeninskega polotoka in v severni Afriki, toda tudi v teh območjih je tako redek, da ga mnoge evropske Flore niti omenjajo ne. V deželah ob Jadranskem morju je še redkejši, čeprav se tu in tam pojavlja tudi v Albaniji, Dalmaciji in celo Istri. Najbolje raste na suhih ali rahlo vlažnih sončnih pobočjih skupaj še z drugimi listavci. Ob jadranski obali

Slika 5: Arealna karta oplutnika (*Quercus crenata* Lam.) v Sloveniji
Figure 5: Areal maps for *Quercus crenata* Lam. in Slovenia

uspeva raje kot plutovec, kajti bolje prenaša primorsko podnebje in apnečasto matično podlago. Slovenska nahajališča ležijo na skrajnem robu njegovega naravnega areala, zato je razumljivo, zakaj so tako redka.

4 ZAKLJUČEK 4 CONCLUSION

Na vprašanje, ki si ga zastavlja že T. Wraber, namreč ali je oplutnik pri nas preostanek iz časov, ko je bilo podnebje na Krasu toplejše ali pa je bil tja kdaj umetno prinesen, je težko zanesljivo odgovoriti. V Pregledu spontane dendroflore Slovenije (Mayer 1958) je oplutnik obravnavan kot na Slovenskem spontana vrsta, prav tako tudi v Mali flori Slovenije (Martinčič, Sušnik 1984). Nova najdena drevesa normalno obrodijo, poleti 1996 sem na dveh opazil mnogo ženskih cvetov in dozorevajočega enoletnega želoda. To vsekakor govori v prid samoniklosti, prav tako kot dejstvo, da so vsi doslej najdeni ali opisani osebki rasli na podobnih rastiščih na geografsko relativno majhnem prostoru. Izstopa seveda oplutnik s Sv. Ane pri Makolah, pri katerem je verjetnost, da ga je posadila človeška roka, bistveno večja kot pri njegovih sovrstnikih na Krasu. Marsikateri gozdar s Krasa ali iz Reške doline je pri svojem delu v gozdu kdaj že naletel na zimzeleni hrast, vendar ni bil dovolj pozoren, da bi si zapomnil njegovo lokacijo ali morda preverjal, ali nima opravka s pri nas pogostejšo, prav tako zimzeleno črniko (*Quercus ilex*). V kraških gozdovih gotovo raste še več oplutnikov in prepričan sem, da bomo v prihodnosti pričali novim najdbam. K temu in k boljšemu poznavanju vrste bo, upam, pripomogel tudi tale zapis.

POVZETEK

Zimzeleni hrast oplutnik (*Quercus crenata* Lam.) je med najredkejšimi in najmanj poznanimi drevesnimi vrstami na Slovenskem. Prvi je o njem pisal botanik R. Justin, ki je v začetku stoletja našel en ose-

bek med Brkinsko vasjo Barka in reko Reko ter še dva na pobočjih Vremščice. Prav tako so ob reki Reki konec 60-ih let našli še en oplutnik, ki pa se je pred nekaj leti posušil. Edini znani predstavnik vrste v Sloveniji je tako ostal oplutnik pri cerkvi Sv. Ane pri Makolah v Halozah, vendar so ga tam skoraj gotovo posadili.

Marca 1996 smo na Krasu našli še tri nove oplutnike v dveh novih kvadrantih. Dva rasteja v bližini Lokev v kvadrantu 0349/2, eden pa med Komnom in Kostanjevico v kvadrantu 0148/3. Največji med njimi raste v bližini vasi Prelože pri Lokvi, visok je 17 metrov in ima premer v prsni višini 44 cm.

Oplutnik je večinoma zahodnosredozemska vrsta, najpogostejši je v severni Afriki ter na Pirenejskem in Apeninskem polotoku, pojavlja se tudi v deželah ob Jadranskem morju. Slovenska nahajališča ležijo na skrajnem robu njegovega naravnega areala, v prid njegove samoniklosti pri nas pa govorita redna rodnost in dejstvo, da so vsi doslej najdeni ali opisani osebki razen oplutnika s Sv. Ane v Halozah rasli na podobnih rastiščih na geografsko relativno majhnem prostoru. V kraških gozdovih gotovo raste še več oplutnikov in v prihodnosti bomo verjetno pričali še novim najdbam.

LITERATURA

1. Hegi, G., *Illustrierte Flora von Mitteleuropa*. Band III, München, 606 s.
2. – 1976. Inventar najpomembnejše naravne in kulturne dediščine Slovenije. Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, Ljubljana, 859 s.
3. Jovanović, B., 1971. Dendrologija s osnovni-ma fitocenologije. Beograd, 576 s.
4. Martinčič, A., Sušnik, F., 1984. Mala flora Slovenije. Državna založba Slovenije, 793 s.
5. Mayer, E., 1958. Pregled spontane dendroflore Slovenije. *Gozdarski vestnik*, 6-7, s. 161-191.
6. – 1983. Šumarska enciklopedija II, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 730 s.
7. Tutin, T.G. et al., 1964. *Flora Europaea*. Vol. 1., Cambridge University Press, 464 s.
8. Wraber, T., 1969. Hrast oplutnik (*Quercus crenata*) v Reški dolini. *Planinski vestnik*, 69, s. 119-120.
9. Wraber, T., Skoberne, P., 1989. Rdeči seznam ogroženih praprotnic in semenk SR Slovenije. *Varstvo narave*, 14-15, 430 s.